

Др Дарко Ж. Тодоровић
Мср Михајло Д. Морача

ПРВИ ХЕКСАМЕТРИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ – *НА СМЕРТЬ БЕЗСМЕРТНАГО ЈОАННА РАИЧА* АТАНАСИЈА СТОЈКОВИЋА

Задатак овог рада је да изради целовиту метричку анализу првог дела српске књижевности састављеног у хексаметрима, пева *На смертъ безсмертнаго Јоанна Раича* из пера Атанасија Стојковића. У уводном одељку представљене су све оцене изнесене у књижевној јавности о појави првог српског хексаметра и версификацији на којој се он заснива. Након кратког увида у особеност језика пева, чија је основа рускословенска али са српским и руским лексичким и морфолошким умецима, приступа се исцрпној метричкој анализи пева. У полемици са другим савременим истраживачима аутори настоје да покажу који стихови не одговарају метричком обрасцу хексаметра, испитујући притом и посебне метричке појаве.

Кључне речи: Атанасије Стојковић, хексаметар, метричка анализа.

1. Увод – РАНА КРИТИКА НА СТОЈКОВИЋЕВ ХЕКСАМЕТАР. Међу истраживачима и проучаваоцима српског песништва класицизма, *На смертъ безсмертнаго Јоанна Раича* једини је песнички састав Атанасија Стојковића (1773–1832) који је завредео нешто пажње.¹ Објављен 1802. године у Будиму,² овај спев

¹ Поред радова који ће надаље бити цитирани, знамо још за оглед С. Дамјанова *Аџанасије Стојковић: На смертъ безсмертнаго Јоанна Раича* (2002), у којем се о метричким особеностима Стојковићевог пева не говори.

² Текст пева у целини преноси и Лазар Бојић у својој *Сјоменици славних мужева славеносрпске књије (Памятникъ мужемъ у славено-сербскомъ книжестиву славнымъ, 1815)* збирци животописа највиђенијих српских књижевника, међу које Бојић убраја и Рајића и Стојковића. На крају поглавља о животу Рајићевом, као својеврсне некрологе Бојић уноси три песме на смрт Рајића – Стојковићеву, Хранислављевићеву и Мушицкога. Ништа поближе не можемо рећи о Стојковићевом познанству са Рајићем. У претеклим Рајићевим писмима

представља један од првих покушаја да се у српску књижевност уведу антички размери.³ То су препознали већ и Стојковићеви савременици, његови познаници и кореспонденти. Професор естетике на Пештанском универзитету, доктор филозофије и члан више учених друштава Лудвиг фон Шедијус (Johann Ludwig von Schedius, 1768–1847), са којим је Стојковић друговао у Пешти (Радоњић 1953: 111), у својим новинама *Zeitschrift von und für Ungern* овако се изјаснио о Стојковићевом спеву:

„Прва песма (sc. *На смерић безсмерѣнаѣ Јоанна Раича*) састављена је у хексаметрима и састоји се из два одељка, названа *Плачеви*. Живим потезима испрени аутор слика туговање српског народа за овим у њих веома цењеним учењаком, затим узвишене врлине, књижевне заслуге и тихи живот овог славног човека, који је налик мирном потоку тамо протекао: *кροιќо, ѿоќу водну ѿодобно, иже ѿолзаеић ѿићо чрез' луѿи...* Иначе, референт мора да примети да су ова и наредна песма *ѿрви срећни ѿоќушаји у херојском и елеѿијском раз-меру који су досад учињени на срѿском језику*” (SCHEDIUS 1803: 396–397).⁴

нема трага кореспонденције са Стојковићем, кога не помињу ни Рајићеви биографи. Старога архимандрита Стојковић је могао као младић упознати у манастиру Ковиљу, где је Рајић боравио од свог пострига 1772. године све до смрти. На ову могућност указују стихови I, 39–40 (... егда ТЫ яко отецъ обнима я долго / къ Музамъ Германскимъ путешествіе благословляя си), одакле, уколико описани сусрет није тек плод Стојковићеве музе, дознајемо да се Стојковић пре одласка на студије у Гетинген 1797. године сусрео са Рајићем. Вест о Рајићевој смрти затекла га је у Будиму (I, 11–12: Ахъ! что? ТЫ ли оставивъ блаженныя южныя страны / Ангеле дивнаго мужа, Геніе РАИЧА здѣ ТЫ?), где је у то време штампао своја дела, између осталог и први том *Фисике*, којом се јавио као српски просветитељ. Међутим, Рајић је у лето 1801. године побелео и у децембру умро, не стигавши да посведочи велики просветитељски рад Стојковићев. Због тога Стојковић тужи у спеву стиховима (I, 44–46): „Почто не даде Парка ужасна, златымъ да серпомъ / вѣчноцвѣтушій вѣнецъ усѣкій юное чело / ТЫ украсиши мое?” Из предговора првом тому *Фисике* јасно је колико је Стојковић, као и сва тадашња омладина, Рајића ценио, у првом реду као историчара, који је „толико неусыпнаго труда быо употребити морао” да састави историју српског народа, али и као књижевног стилисту: „Когда бы я силу Раичева и сладость Обрадовичева языка соединити могао”, па истичући висину Рајићевог литерарног израза додаје да је Рајић подобан „высопарящему орлу” који „облаке гордо просѣца”. Осим у књижевном и просветитељском погледу, Стојковић је себе био видео и као наследника Рајићевог на положају архимандрита ковиљског, у чему га је омео митрополит Стратимировић онерасположен великим надама и незајажљивим настојањима младог Стојковића (Радоњић 1953: 112–113). Овај податак значајан је за настанак спева – лако можемо претпоставити да је Стојковић састављањем песме *На смерић безсмерѣнаѣ Јоанна Раича* хтео себе тешње да веже за архимандрита и представи се његовим миљеником, предодређеним да га наследи на архимандритском положају. У сваком случају, Стојковић је засигурно рачунао на пригодни карактер овога спева, у намери да се наметне као наследник Рајићев, испевавши му еулогију.

³ О ранијим покушајима в. Павић 1979: 248–253. Истовремено са Стојковићем, Гаврило Хранислављевић саставља у елегичким дистисима песму на Рајићеву смрт. Услед обимности Стојковићевог спева и назнаке да је напечатан *въ началѣ* 1802. године, ми му овде дајемо књижевноисторијско првенство.

⁴ „Num. 1. (sc. *На смерић безсмерѣнаѣ Јоанна Раича*) ist in Hexametern verfaßt, und besteht aus zwey Antheilungen, Klagen genannt. Mit sehr lebhaften Zügen schildert der geistvolle

Ако је Шедијус Стојковићеве и Хранислављевићеве стихове назвао „срећним покушајима”, Лукијан Мушицки био је нешто уздржанији. Препоручен Јернеју Копитару од стране митрополита Стратимировића за кореспондента за српске књижевне и језичке ствари, Мушицки је, пославши Копитару, између осталог, и Стојковићев спев, кратко додао: „Стојковић и проф. Хранислав (тј. Хранислављевић) окушали су се такође у латинским размерима, али без углађености (и наводи примере)” (JAGIĆ 1885: 238–239).⁵ Треба имати у виду да је у истој пошиљци Мушицки послао Копитару и своје саставе у „латинском” метру, што га је, можебити, навело да Стојковићеве стихове оцени као „неуглађене”.⁶

Слично је било мишљење Стеријино. У свом *Слојомерију* (1854), кратком огледу о класичном метру у српском песништву, Стерија примећује да се Стојковић „управо није држао никакви правила, а Хранислав примио је немачки начин стиховорства, узевши за основ само гласоудареније”, те додаје: „и ја, некадашњи Стојковићеве музе усхићени почитатељ, морао сам га доцније жалити, што пишући тако виспирени спев није се и за правилну одећу постарао” (Ружић 1974: 83). Овде је неопходно приметити две ствари. Прво, оно што Стерија назива „немачким начином стиховорства” које за основ има „гласоудареније” (према нем. *Lautstoß*) стварно је акценатска версификација, односно версификаторни систем у којем *удар* (лат. *ictus*) пада на наглашени слог и чини га, условно говорећи, дугачким. Док је у античкој метрици версификација била квантитативна, што ће рећи да су слогови били дуги или кратки у зависности од дужине вокала и положаја слога унутар стиха, класицистичко песништво европских књижевности 18. века морало је, будући да је гласовна дужина престала да буде функционални

Vf. die Trauer der serbischen Nation um diesen ihren so sehr geschätzten Gelehrten, dann die erhabenen Tugenden, die literarischen Verdienste, und das stille Leben des Verklärten, das einem sanften Bache gleich dahin floß: Krotko, toku vodnu podobno, izse polzajet ticho csrez lugi &c. Uebrigens muss Ref. bemerken, daß dieses und das folgende Gedicht Num. 2. (sc. Цвѣтъ на гробъ Іоанна Раича од Гаврила Хранислављевића) *die ersten glücklichen Versuche in der heroischen und elegischen Versart sind, welche man in der serbischen Sprache noch bisher gemacht hat.*“
Текст подвукли аутори рада.

⁵ „Stojkovič und Prof. Chranislaw (sonst Chranislawlewić) haben auch lateinische metra versucht, aber sine lima (et adducit exempla).“ Текст у заградама дописао је Копитар, шаљући Јосифу Добровском сажет извадак из писма Мушицког.

⁶ Оду Мушицког Шедијус, који је у Пешти Мушицком био професор, такође помиње, премда не казује ништа о њеним метричким особинама, с разлога, претпостављамо, што није дата у класичном размеру. Версификација је силабичка, а стихови су организовани у терцете (10–10–9) обједињене у секстине са римованом схемом aabccb – Овде смо се повели за М. Павићевем, који ауторство овог критичког осврта на три спева српских песника приписује Шедијусу (1979: 265). Међутим, овај одељак (SCHEDIUS 1803: 395–398) потписан је иницијалима Т. Р. А. К, које је немогуће разрешити. Георгије Мушицки, синовац Лукијана Мушицког и приређивач његових сабраних дела, у примедбама уз спев *На смртиъ Иоанна Раича* Мушицког, наводи извесног Јована Лазаревића као аутора овог прилога у Шедијусовом часопису (Мушицки 1840: 203).

носилац ритма у великом броју европских језика, да квантитативни образац одмени акценатским, те да на место дугих слогова постави наглашене. Нова акценатска версификација, једнако у оквирима античких размера, односно стопа, најпре се на делу јавила у немачкој књижевности. Ф. Г. Клопшток (Friedrich Gottlieb Klopstock, 1724–1803) сковао је у свом религиозном спеву *Месуја* (1748), чија је версификација пресудно утицала на немачко песништво 18. века, управо овај акценатски, дактилско–трохејски хексаметар, у којем је дужина одмењена акцентом. Њега чини шест стопа од по три или два слога са акцентом на првом слогу стопе. Клопштоков хексаметар био је веома пријемчив немачком уху, јер се, услед подударана акцената у поезији са њиховим положајем у говорном језику, читао готово као проза. Против нове акценатске версификације саставио је Ј. Х. Фос (Johann Heinrich Voß, 1751–1826) превод *Одисеје* (1781) у версификационом систему заснованом на одређеним лингвистичким начелима. Наиме, Фос је осмислио систем правила према којем би дужина сваког слога већ унапред била одређена, а рачунао је и са позицијом, односно са, сходно класичном метричком образцу, позиционим дужењем слога чији се самогласник налази пред сугласничком групом. Веома компликован, а понегде и произвољан, Фосов систем међу немачким песницима није прихваћен.⁷ Сличан покушај у српској књижевности представља управо Стеријино *Слојомерије*, у коме Стерија, попут Фоса, излаже становиште да се састави у античким стопама морају придржавати квантитативне версификације. Томе у прилог Стерија прилаже кратак оглед о прозодији српског језика и један властити препев одељка из Овидијевих *Писама с Понија*⁸ урађен према мерилима квантитативне версификације. Као што је познато, ни Стеријин систем – донекле и анахрон, будући да је осмишљен у време када у српској књижевности превладава романтизам, а у песништву силабизам – није заживео.

У руској књижевности, са којом би Стојковићев спев, због употребе рускословенског језика и живих културних односа, требало да стоји у најтешњем односу, такође је дошло до усвајања античке метрике у виду акценатске версификације. Теоријски основ нове класицистичке версификације најпре је поставио В. К. Тредијаковски (Василиј Кириллович Трелиаковский, 1703–1767) у расправи *Нови и крајњи начин састављања руских стихова* (*Новый и крайний способ к сложению российских стихов*, 1735), а недуго потом и М. В. Ломоносов (Михаил Васильевич Ломоносов, 1711–1765) у *Писму о правилима руској стихотворству* (*Письмо о правилах российской стихотворства*, 1739). Управо у *Писму* Ломоносов први као пример даје неколико хексаметарских образаца, у којима је, као и у немачком класицистичком песништву, дужина одмењена акцентом, па хексаметар заправо представља шестостопни дактилско-трохејски стих. Ипак, овај стих уводи тек Тредијаковски 1766. године објављивањем свог обимног епа *Телемахуга, или ситран-*

⁷ Опширније о историји немачке версификације в. NOEL: 2006.

⁸ Ов. Pont. II, 10; в. Ружић 1974: 93–95.

сївовање *Телемаха*, *Одисејева сина* (*Тилемахида*, или *Сїтрансївовање Тилемаха*, *сына Одиссева*), чији су предложак Фенелонови (François Fénelon, 1651–1715) прозни *Доживљаји Телемаха* (*Les Aventures de Télémaque*, 1699). Хексаметар Тредијаковског, међутим, није наишао на нарочити књижевни успех, и њиме се руски песници готово и не служе све до појаве превода *Илијаде* Н. И. Гњедича (Николай Иванович Гнедич, 1784–1833), прво у огледима 1813, а у целини 1829. године.⁹ Прави изузетак представља песма *Осамнаестіо сїолеће* (*Осьмнадцатїое сїолейїе*) А. Н. Радишчева (Александр Николаевич Радищев, 1749–1802), испевана у елегіјским дистисима.¹⁰ Ово веома занимљиво поетско остварење радо бисмо на основу појединих синтактичких и лексичких подударности довели у везу са Стојковићевим спевом и претпоставили га као могући узор Стојковићу. Међутим, Радишчев своју елегіју, написану највероватније 1801. или 1802. године, није објавио за живота, већ се она први пут појавила у сабраним делима песниковим (*Собрания сочинений I*) 1807. године, дакле пуних пет година након што је Стојковић у Будиму објавио свој спев. Остаје стога отворено питање да ли је Стојковић био у прилици да *Осамнаестіо сїолеће* прочита пре објављивања, односно да ли су Радишчев и Стојковић имали неки нама непознат заједнички предложак. Ако пак одбацимо сваку везу између ова два дела, Стојковићев хексаметар свог јединог правог претходника има у *Телемахида* Тредијаковског, премда не треба заборавати да је језик *Телемахида* у великој мери савремени руски, а не рускословенски, попут језика Стојковићевог спева. У том погледу, Стојковић, колико нам је познато, нема песничке узорце.¹¹ Па ипак, изненађујуће је да Стојковић и Гаврило Хранислављевић, мимо сваке традиције, истовремено дају прве рускословенске хексаметре. У сваком случају, они су без сумње зачетници класицистичког песништва акценатске версификације у српској књижевности.

Друга ствар на коју треба обратити пажњу јесте Стеријина разочарана констатација да се Стојковић у стихотворењу не само није потрудио да свој спев да саобразно правилима квантитативне версификације већ да се „управо никакви правила није држао”. Оно што зачуђује јесте Стеријино непрепознавање очигледно акценатске версификације Стојковићевог спева, дакле исте оне коју је код Хранислава препознао као „немачки начин стихотворства”. Изузвемо ли кратку опаску Ј. Хацића,¹² модерни истраживачи јасно су показали да Стојковићеве стихови *На смрть безсмртнојоу Иоанна Раича* заиста јесу хексаметри састављени према правилима акценатске версификације

⁹ О историји руског хексаметра исцрпно Бонди 1978: 310–371.

¹⁰ Елегіјски дистих састоји се од једног хексаметра и једног пентаметра.

¹¹ Још Мелетије Смотрички (Мелетий Смотрицкий, око 1577–1633) у својој *Граматици* (*Грамматика*, 1648) у одељку о стихотворству помиње, између осталих античких размера, и хексаметар, али не наводи примере на рускословенском.

¹² „Прве производе спѣв[а]не размѣромъ еллинскимъ и римскимъ и то у хексаметру налазимо кодъ насъ на смрть Иоанна Раића, Архимандрита (преминушега 1801. 11. Дек.) и то еданъ *Аїанасія Сїоикоѵића* ‚Плечь’...“ (Хацић 1855: 157).

(Ружић 1974: 29–30; Павић 1979: 261–265; KRAVAR: 1984/1985: 371). Међутим, како је досад испитан тек незнатан број стихова, овај рад, наслањајући се на претходне, има за задатак да представи целовиту метричку схему Стојковићевог спева и с њом у вези неколике проблеме.

2. ЈЕЗИК СПЕВА. Премда је Л. Шедијус Стојковићеве стихове назвао „првим срећним покушајима у херојском метру... који су досад учињени на српском језику”, језик спева *На смерић безсмеринаџо Јоанна Раича* у основи је рускословенски. Прихваћен међу Србима у Угарској у првој половини 18. века, рускословенски је као књижевни језик постепено потискиван из јавног живота и књижевности, да би опстао у окриљу српске цркве, где се одржао до данас. Отуда се овај језик у историји књижевности назива и црквенословенским језиком, а подразумева руску редакцију старословенског језика. Раздобље рускословенске књижевности у Срба, угрубо, потрајало је неких четрдесет година, од 1740. до 1780. године (УНБЕГАУН 1995: 21),¹³ када рускословенски одмењује славеносрпски тип књижевног језика, који се јавља шездесетих година 18. века, а за свој програмски текст има Орфелинов *Славеносербски маџазин* из 1768. године. Настао из просветитељских побуда и потребе да садржај писане речи буде приступачан свима, славеносрпски језик заправо представља постепено посрбљавање рускословенског језика (Младеновић 1988: 109–111), али и руског књижевног језика 18. века, којег је од рускословенског било тешко разлучити, а извршио је једнако знатан утицај на језик српске књижевности.

Стојковићев спев, објављен 1802. године, дакле у доба када се рускословенски језик повлачи из књижевности и уступа место славеносрпском, ипак није анахрона или назадњачка појава.¹⁴ При одабиру језика Стојковић је имао у виду класицистичку теорију стила, односно поделу на високи, средњи и ниски стил, према којој сваки стилски регистар захтева нарочити књижевнојезички проседе. Таква подела јавила се у Русији у 18. веку, а примила се и у српској књижевности (Павић 1979: 127–130). Како спев *На смерић безсмеринаџо Јоанна Раича* по својим жанровским одликама припада поезији високог стила,¹⁵ и језик којим је Стојковић састављао спев имао је бити рускословенски.

¹³ Унбегаунову периодизацију махом прихватају и потоњи истраживачи (Младеновић 1973; Толстој 2004: 158).

¹⁴ Премда класицистички у погледу версификације, спев *На смерић безсмеринаџо Јоанна Раича* показује многе црте предромантизма, који се у српској књижевности јавља готово истодобно. Као и у другим делима Стојковићевим, најпре у романима, и у спеву наглашен је култ природе у склопу монистичке слике света, а осећајност је сасвим сентиментална (Павић 1991: 14). Поред тога, један од основних мотива спева је „метафизика смрти”, иначе веома распрострањен код српских предромантичара (ibid. 72–76). Оно што спев јасно одељује од предромантичарског проседа јесте рускословенски језик и класицистичка метрика.

¹⁵ Спев *На смерић безсмеринаџо Јоанна Раича* жанровски је тешко одредити. На формалном плану, хексаметар, називан још и херојским стихом, у грчко-римској књижевности првенствено је стих епског песништва. Осим у Хомеровим еповима, *Илијади* и *Одисеји*, или

Рускословенски језик пева ипак није чист (KRAVAR 1984/1985: 371), већ је прошаран русизмима и србизмима. Уз то, спев је напечатан грађанском ћирилицом, а не, како би се дало очекивати, црквеном. Нарочиту потешкоћу овде представља задатак да се рускословенски разлучи од славенизираног руског књижевног језика 18. века (УНБЕГАУН 1995: 41–42). Упитно је у коликој мери је сам Стојковић имао свесну намеру да се њима користи оделито, односно да одлике славенизираног руског не припушта у рускословенски.¹⁶ У основи, спев *На смерић безмернаго Јоанна Раича* ипак је састављен на рускословенском: историјска времена су очувана (аорист, перфекат углавном грађен са помоћним глаголом, имперфекат), инфинитив глагола завршава се на *-ѣи*, јављају се типично рускословенске речи непознате руском (*аще, сице, яко*), премда долази и до лексичке синонимије, када једна реч припада рускословенском а друга руском речнику (рс. *живоѣѣ* – рус. *жизнь*). Недостају пак неке карактеришуће одлике рускословенске синтаксе, попут апсолутног датива и конструкције *еже* + инфинитив, те синтакса уопште више одговара руској него рускословенској. Лексика је у великој мери рускословенска, са понеким изузецима, међу којима су српске и руске речи те хибридни облици, настали спајањем морфолошких одлика српског, руског и рускословенског језика.¹⁷ Питање језика, о којем овом

Вергилијевој *Енеиди* и Лукановом *Грађанском рају*, хексаметар је основни стих и дидактичког песништва, Хесиодових *Послова и дана*, те Лукрецијевог филозофског пева *О људи*. Формално је обележје и буколског песништва Теокрита и Вергилија, али и римске сатире (Луцилије, Хорације, Персије, Јувенал). У склопу са другим размерима хексаметар постаје стих елегије и епиграма (хексаметар и пентаметар) или оде (хексаметар и јампски диметар). Као што смо видели, хексаметар је у и немачкој и руској књижевности 18. века био првенствено стих епског песништва (Клопштоков *Месија* и *Телемахига* Тредијаковског). Међутим, Стојковићев спев свакако није еп, било херојски било дидактички, не припада, премда се у њему могу наћи описи пасторалног крајолика, ни буколском песништву, а поготову не сатири. По свом садржају (песме је подељена на два „плача“) он донекле одговара елегији, иако му за то недостаје главно жанровско обележје – елегијски дистих. На тематском пољу спев показује црте својствене елегијском, похвалном и филозофском песништву. Ка лирици упућује веома лични карактер пева. У другим европским књижевностима једино је жанр оде успео да обухвати, често у једној песми, сасвим различите тематске целине. Оно што спев *На смерић безмернаго Јоанна Раича* одлучно одељује од европске оде 18. века јесте управо хексаметар, јер су се песници ода понајвише користили хорацијевским и пиндаровским лирским размерима. Стога, како је Стојковићева песма у историји наше књижевности још увек жанровски неодређена, ми је у овом раду означавамо неутралним термином „спев“, за шта имамо упориште код других истраживача (уп. Павић 1979: 254; 261–263).

¹⁶ Примера ради, Б. Унбегаун примећује да је језик Трлајића „сумњива мешавина“ која „за Трлајића представља црквенословенски“, а одликује га велики „број српских, страних, а нарочито руских речи“, као и „обиле веома чудних сложеница“ (1995: 91). Премда још увек није испитан, језик Стојковићевог пева на први поглед веома је близак оном Трлајићевог песништва.

¹⁷ Тек за пример овде издвајамо неколико речи које не припадају рускословенској лексиси: I, 26 – *иредковъ* (русизам); I, 29 – *краски* (русизам); I, 42 – *йокривень* (хибридни облик); I, 78 – *соводъ* (етимолошки неоправдано русизирање); I, 89 – *йойомцы* (србизам);

приликом није могуће детаљно говорити, од одсудног је значаја за метричке проблеме – тамо где Стојковић понајвише изневерава рускословенски јесте прозодија.¹⁸ Будући да је језик спева у основи рускословенски, у испитивању метричке схеме пошли смо од разумне претпоставке да спев подлеже рускословенском, односно руском акценатском систему, те смо према њему одмерили метричку ваљаност стихова.¹⁹

3. МЕТРИЧКА АНАЛИЗА.²⁰ Спев *На смерѣ безмерѣнаѣ Јоанна Раича* састављен је у 167 стихова. Од тог броја четири стиха заправо су полустихови и нису у хексаметарском размеру.²¹ Преостали стихови су, условно говорећи, хексаметари, дакле њихова метричка структура замишљена је као хексаметарска, иако неретко долази до одступања од правилне схеме. Ради прегледности, хексаметре сврставамо у силабичке скупине од дванаест до седамнаест слогова,²² чији број варира у зависности од смене дактила и спондеја.²³ Хексаметар у којем је свака стопа спондеј бројао би, тако, дванаест

II, 14 – *развалина* (србизам или русизам); II, 21 – *еѣова* (хибридни облик); II 25 – *коихъ* (србизам); II, 34 – *издубленнѣй* (хибридни облик); II, 39 *ѣокрѣвеннѣй* – (хибридни облик); II, 48 – *ѣодлуннѣй* (калк); II, 54 – *сущесѣйвеностѣ* (русизам) итд.

¹⁸ Колико је труда стајало српске песнике да творе „славјанске” стихове сведочи Мушички у писму Копитару: „Просодија старог словенског језика прави српском пјеснику необично многе и велике потешкоће... он мора да је учи из библије, из црквених књига, које су све акцентиране, и из руских пјесника; а мора имати и рјечнике са акценцима и библијским конкорданцама” (нав. према Ђоровић 1999: 329–330).

¹⁹ Спроводећи доследно акценатски систем рускословенског, Стерија је засигурно могао да уочи одступања која је Стојковић начинио, те се, можда, баш у томе крије смисао његове критике да се Стојковић „није држао овде никакви правила” (Ружић 1974: 29).

²⁰ Позната су нам четири рада у којима је дата метричка анализа једног броја стихова. Рајковић у својој анализи даје метричку схему стихова I, 1–3, II, 12 (1879: 143–144), Павић доноси највише примера: II, 20–24, 36–37, 51, 61 (1979, 264–265), Ружић првих неколико стихова спева: I, 1–3, 5–6 – испуштање четвртог стиха наоко је случајно (1974, 29–30) – а Кравар тек прва два стиха: I, 1–2 (1984/85: 371).

²¹ У питању су два осмерца (I, 81; II, 68) структуре: – u | – u | – – , један шестерац (I, 90) структуре – u | – – | – , и један петерац (I, 17) структуре – u | – – .

²² М. Павић погрешно примећује (1979: 264) да се број слогова у хексаметру може кретати између тринаест и седамнаест, заборављајући на спондијак, односно хексаметар чија је претпоследња стопа спондеј. Не само да се спондијаци у спеву јављају већ и сам први стих спева, премда је стих у целости састављен од спондеја уистину редак, броји дванаест слогова (уп. Enn. Ann. 31; Catull. 116. 3).

²³ Правог спондеја у Стојковићевом спеву нема. Будући да не подразумева стопу од два дуга, сваки спондеј је у ствари трохеј, односно састоји се, у класицистичком версификационом систему, од једног дугог и једног кратког слога (– u), где – стоји заиста за наглашен, а u за ненаглашен слог. Ипак, ради саобразности са метричком схемом хексаметра, ми ћемо сваку двосложну стопу бележити као спондејску (– –), како то чине и други аутори. Оне пак двосложне стопе у којима је први слог ненаглашен а други наглашен бележимо као јамбе (u –) како бисмо потцртали огрешење о хексаметарску схему. Поред тога, морамо одбацили претпоставке Ж. Ружића да се спондеј остварује не само акценатски већ и позиционо: „рекло би се да Стојковић у тој песми намешта трохејске речи испред сугласничких група

слогова, а трохеј седамнаест. Управо овим варирањем броја слогова у стиху²⁴ Стојковић је учинио први корак ка напуштању силабизма у српској поезији и установљењу класицистичке версификације (Павић 1979: 263).

Дванаестерачки хексаметар јавља се само једанпут, на почетку спева (I, 1). Својим спорим ритмом он наговештава значај и достојанственост сардржине науштрб правилне акцентуације.

Что сей краткїй ѝ беспокойнїй сонь значить?²⁵ -- | -- | == | -- | == | - x

Ако бисмо пак пратили правила рускословенске акцентуације, схема не била била хексаметарска, већ сасвим неправилна:

Что сей краткїй ѝ беспокойнїй сонь значить?²⁶ -- | -- | - u u | -- | = | - x

*

Хексаметара у тринаест слогова спев броји девет, од којих само један (II, 54) има хексаметарску схему. Метричке схеме осталих тринаестераца, ако би рускословенска акцентуација била доследно спроведена, не дају правилне хексаметре:

I, 86

ѝ да сѣдѣть подь сѣнїю дрѣвѣ высочѣйшихъ == | == | == | == | - u u | - x
ѝ да сѣдѣть подь сѣнїю дрѣвѣ высочѣйшихъ - u u | == | - u u | - u u | - x²⁷

II, 8

собрѣвѣ, Сѣрдца рѣда ўкрашѣти желѣше == | == | -- | -- | - u u | - x
собрѣвѣ, Сѣрдца рѣда ўкрашѣти желѣше u | u | -- | -- | - u u | - x

да би позицијом добио спондеје” (1974: 30). Осим што не произилази из анализе, таква тврдња претпоставља и један акценатско–квантитативни систем где „дужина” не би зависила од акцента већ од положаја слога унутар стиха, што, дакако, у акценатској версификацији какву проводи Стојковић није могуће. Истог мишљења је и Кравар: „i to bez obzira na raspored dužina, bilo „prirodnih” ili „položajnih”, što znači da su oba dvostihа (sc. прва два), baš kao i analogni njemački i ruski uzori u ono vrijeme, građeni izrazito акценатски, iako ne svagda sasvim pravilno” (1984/5: 371).

²⁴ Различном сменом дактила и спондеја постиже се „разноврстан синтаксичко–интонациони ток” (Ружић 1974: 30).

²⁵ Рајковић, који доследно бележи акценатску вредност слога и спондеје одмењује трохејима, сматра да у првом стиху недостаје једна стопа, те добија схему неправилног пентаметра: -- | - u | u | - u | - u (1879: 143). Према Ружићу, метричка схема првог стиха је -- | -- | -- | -- | - x (1974: 30), а према Кравару, -- | - u | -- | -- | - x (1984/5: 371).

²⁶ Једносложне речи имају у Стојковићевом спеву општи нагласак, што значи да metri causa могу бити наглашене или ненаглашене, премда именице, као што је у овом стиху случај, ређе потпадају под ово правило. О општем нагласку в. ниже. Такође, вишесложне речи, оне од четири или више слогова, често примају на себе два нагласка, о чему в. ниже.

²⁷ Доследним спровођењем рускословенске акцентуације стих излази на неправилан пентаметар.

II, 31

другъ и твоё Монашество зеркало лѣжить²⁸

– u u | – – | – – | – – | – – | – x

другъ и твоё Монашество зеркало лѣжить

– u u | – – | – – | – – | – – | u –

II, 36²⁹

Но что плачемъ смѣрть онаго, иже не умре

– – | – – | – – | – – | – u u | – x

Но что плачемъ смѣрть онаго, иже не умре

– – | – – | – | – u u | – u u | – x

II, 40

въ зѣмнѣмъ прасѣ истлѣвати тѣлу подобно

– – | – – | – – | – – | – u u | – x

въ зѣмнѣмъ прасѣ истлѣвати тѣлу подобно

u – | – – | – – | – – | – u u | – x

II, 45

гробовъ юдоль. Мы ещѣ на кораблѣ мѣра

– – | – – | – – | – – | – u u | – x

гробовъ юдоль. Мы ещѣ на кораблѣ мѣра

u – | u – | – – | – – | u u – | – x

Два тринаестерца добијена су скраћивањем последње стопе. Последња стопа (лат. *clausula*) у античком хексаметру је спондеј или трохеј, будући да је последњи слог двогуб (лат. *aniceps*), односно може бити дуг или кратак. Међутим, понеки Стојковићев хексаметар краћи је за један слог у последњој стопи. Према античкој метричкој номенклатури такав стих назива се катаlecticки.³⁰ У следећа два примера, уочавамо једносложну последњу стопу:

II, 5

правыя вѣры лѣжить мѣсто давшее жизнь³¹

– u u | – – | – – | – – | – u u | =

II, 47

кóлеблющим'ся вóлны. Здѣ сѣнь, война и гладь.

– – | – u u | – – | – – | – u u | x

*

Хексаметара са четрнаест слогова укупно је тридесет и седам. Они долазе у следећим схемама:

– – | – – | – u u | – – | – u u | – x (11x)

– – | – u u | – – | – – | – u u | – x (11x)

– u u | – – | – – | – – | – u u | – x (5x)

– – | – – | – – | – u u | – u u | – x (4x)

– – | – u u | – – | – u u | – – | – x (2x)

²⁸ Покушавајући да у што већем броју стихова препознамо хексаметарску схему, ми смо тако поступили и у овом примеру. Ипак, Стојковић је, по свој прилици, стих спевао као неправилан пентаметар: другъ и твоё Монашество зѣркало лѣжить. На то нас упућује стих II, 16, где реч *зеркало* има акценат на антепенултими, као и необичност да вишесложна реч која носи два акцената други прима на ултими. О вишесложним речима са два нагласка в. ниже.

²⁹ Павић у својој анализи даје прву, хексаметарску схему (1979: 264).

³⁰ Једносложна клаузула не јавља се само у тринаестерцима, већ се може наћи и у стиховима I, 10 (*войль*) и I, 35 (*оїнь*).

³¹ Именица *жизнь*, међутим, може се рачунати и двосложно, ако се узме да је назал слоготворан.

--|--| - u u | - u u | --| - x (1x)
 --| - u u | - u u | --| --| - x (1x)
 - u u | --| - u u | --| --| - x (1x)
 - u u | - u u | --| --| --| - x (1x)

Међу њима издвајамо следеће у којима долази до огрешења о руско-словенски акценатски систем:

I, 15

попрекања терпѣвши. О вы Кумва́ла струны́ --| - u u | --| - u u | --| -x
 попрекања терпѣвши. О вы Кумва́ла струны́ --| - u u | --| - u u | --| u-

I, 49

бе́зь него́же дивная сме́ртныхъ дѣла́ бы бы́ла --| --| - u u | --| - u u | - x
 бе́зь него́же дивная сме́ртныхъ дѣла́ бы бы́ла --| --| - u u | --| u-u | - x

I, 58

Сѣрдце на́ше слѣдуетъ въ кру́ги го́рныя небе́сь --| --| - u u | -- | - u u | -x
 Сѣрдце на́ше слѣдуетъ въ кру́ги го́рныя небе́сь --| --| - u u | u- | - u u | u-

I, 66

живо́ть? что́ терпѣ́нїе? сме́рть? Ах! до́лженствоваше́л' -- | --| - u u | --| - u u | - x
живо́ть? что́ терпѣ́нїе? сме́рть? Ах! до́лженствоваше́л' u- | --| - u u | --| - u u | - x

I, 69

ди́койщу́щихъ ТЯ ны́нѣ при Бо́зѣ въ небе́сѣхъ³² --| --| --| - u u | - u u | -x
 ди́койщу́щихъ ТЯ ны́нѣ при Бо́зѣ въ небе́сѣхъ --| --| --| - u u | - u u | u-

I, 75

ча́до твоѐ во сынѣхъ ны́нѣ ща́стная Ру́мо - u u | --| -- | --| - u u | - x
 ча́до твоѐ во сынѣхъ ны́нѣ ща́стная Ру́мо - u u | --| u- | --| - u u | - x

I, 82

Ца́рю пла́менный дне́! дай грѣбу́ тѣху теплѣту́ -- | - u u | --| --| - u u | -x
Ца́рю пла́менный дне́! дай грѣбу́ тѣху теплѣту́ u- | - u u | --| --| - u u | u-

I, 85

Зѣмле́! По́здны потѣмцы да́ слѣта́ются къ грѣбу - -- | - u u | --| --| - u u | - x
Зѣмле́! По́здны потѣмцы да́ слѣта́ются къ грѣбу u- | - u u | --| --| - u u | - x

I, 89

Рѣду и Цѣ́рки. Прѣсти́ на́шь Учи́телю! прѣсти́ - u u | --| -- | --| - u u | -x
 Рѣду и Цѣ́рки. Прѣсти́ на́шь Учи́телю! прѣсти́ - u u | --| u- | --| - u u | u-

II, 7

На́ Росі́скихъ Благоче́стїя поля́хъ онѣ цвѣ́ты --| --| --| - u u | - u u | -x
 На́ Росі́скихъ Благоче́стїя поля́хъ онѣ цвѣ́ты --| --| --| - u u | u-u | u-

II, 12³³

Крѣтко, то́ку во́дну подо́бно, и́же полза́еть --| --| - u u | --| - u u | -x

³² Овде, као и у стиху II, 31, Стојковић је вероватно саставио неправилан пентаметар: ди́койщу́щихъ ТЯ ны́нѣ при Бо́зѣ въ небе́сѣхъ. Вишесложна реч која носи чак три акцента била би јединствена појава у метрици пева.

³³ Премда тврди да овај стих „рамље”, Рајковић нуди схему која одговара претпостављеној Стојковићевој, тј. схеми правилног акценатског хексаметра, не примећујући да је Стојковић померио нагласак у речи *ползаеиѣ* (1879: 144).

Крѳтко, тѳку вѳдну подѳбно, <u>иже пѳлзаеть</u>	-- -- - u u -- - u - u u ³⁴
II, 21	
прѳко грѳба Егѳва нѳщи дѳко- <u>шѳествуютъ</u>	-- - u u -- -- - u u - x
прѳко грѳба Егѳва нѳщи дѳко- <u>шѳествуютъ</u>	-- - u u -- -- - u - u u
II, 28	
Рѳдь любѳвиѳу вѳсь къ Немѳу горящѳй за <u>всѳгда</u>	-- - u u -- -- - u u - x
Рѳдь любѳвиѳу вѳсь къ Немѳу горящѳй за <u>всѳгда</u>	-- - u u -- -- - u u u -
II, 30	
<u>Нѳмый</u> грѳбъ? под нѳмже закѳне! вѳинь и вѳрный	== -- - u u -- - u u - x
<u>Нѳмый</u> грѳбъ? под нѳмже закѳне! вѳинь и вѳрный	u - -- - u u -- - u u - x
II, 32	
<u>Нѳмый</u> грѳбъ; отъ кѳду не вѳзвращаѳтся прѳжде	== -- - u u -- - u u - x
<u>Нѳмый</u> грѳбъ; отъ кѳду не вѳзвращаѳтся прѳжде	u - -- - u u -- - u u - x
II, 34	
слѳзь горчайшихъ, текѳщихъ изъ изглѳбленныхъ <u>ѳчесь</u>	-- -- - u u -- - u u - x
слѳзь горчайшихъ, текѳщихъ изъ изглѳбленныхъ <u>ѳчесь</u>	-- -- - u u -- - u u u -
II, 41	
Нѳ, не! <u>живеть</u> РАИЧЪ во <u>сѳрдцяхъ</u> дѳбрыхъ всѳхъ Сѳрбовъ	-- == - u u == - u u - x
Нѳ, не! <u>живеть</u> РАИЧЪ во <u>сѳрдцяхъ</u> дѳбрыхъ всѳхъ Сѳрбовъ	-- u - - u u u - - u u - x
II, 43	
Нѳ он <u>живеть</u> и душѳю во <u>иномъ естѳствѳ</u>	-- == -- - u u - u u - x
Нѳ он <u>живеть</u> и душѳю во <u>иномъ естѳствѳ</u>	-- u - -- - u u u - u u -
II, 59	
и ужъ сь нѳмъ отвѳрзе смѳрти <u>врѳмѳнныя</u> дѳверы	-- -- -- - u u - u u - x
и ужъ сь нѳмъ отвѳрзе смѳрти <u>врѳмѳнныя</u> дѳверы	-- -- -- == - u u u - x
II, 62	
<u>пѳрстомъ</u> нѳизмѳримѳсть бѳзконѳчнѳ <u>мѳриши</u>	== -- - u u -- - u u - x
<u>пѳрстомъ</u> нѳизмѳримѳсть бѳзконѳчнѳ <u>мѳриши</u>	u - -- - u u -- - u - u u
II, 69	
РАИЧЪ тамъ <u>живетъ</u> . Ёсли бы нѳ жилъ: Мѳсль ужасна!	- u u == - u u -- -- - x
РАИЧЪ тамъ <u>живѳтъ</u> . Ёсли бы нѳ жилъ: Мѳсль ужасна!	- u u u - - u u -- -- - x
II, 71	
и въ <u>самыхъ</u> обѳителѳхъ нѳмерцаѳща свѳта	== == - u u -- - u u - x
и въ <u>самыхъ</u> обѳителѳхъ нѳмерцаѳща свѳта	= - u u - u u -- - u u - x

*

Хексаметара са петнаест слогова има педесет и девет. Њихове схеме су следеће:

- u u | -- | - u u | -- | - u u | - x (15x)

-- | - u u | -- | - u u | - u u | - x (12x)

³⁴ Схема последње две стопе могла би се обележити и на следећи начин: -- | - u u. Овом схемом избегли бисмо неакцентовану последњу стопу, односно стопу без дужине, но хексаметар свеједно не бисмо добили, јер би се у последњој стопи налазила три слога. Исто важи и за све наредне примере у којима смо последње две стопе бележили - u - | u u.

- u u | -- | -- | - u u | - u u | - x (10x)
 - u u | - u u | -- | -- | - u u | - x (7x)
 -- | - u u | - u u | -- | - u u | - x (4x)
 -- | -- | - u u | - u u | - u u | - x (4x)
 - u u | -- | - u u | - u u | -- | - x (2x)
 - u u | - u u | - u u | -- | -- | - x (1x)
 - u u | - u u | -- | - u u | -- | - x (1x)
 -- | - u u | - u u | - u u | -- | - x (1x)
 - u u | -- | - u u | - u u | - u u | - (1x)
 - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - (1x)

У наредним стиховима долази до одступања од рускословенске акцентуације:

I, 18

Добрый нашъ РА́ИЧЬ! му́дрецъ всякія чѣсти достóйный

- u u | -- | == | - u u | - u u | - x

Добрый нашъ РА́ИЧЬ! му́дрецъ всякія чѣсти достóйный

- u u | -- | u - | - u u | - u u | - x

I, 19

уже совершилъ. О! когда намъ учитель духовный - u u | == | -- | - u u | - u u | - x

уже совершилъ. О! когда намъ учитель духовный u - u | u - | -- | - u u | - u u | - x

I, 35

Въ Сѣрдцѣ моемъ юно́шскомъ лежаше сумнітелный о́гнь

- u u | == | - u u | - u u | - u u | -

Въ Сѣрдцѣ моемъ юно́шскомъ лежаше сумнітелный о́гнь

- u u | = | - u u u | - u u | - u u | -

I, 38

как' румянились и горѣли ланиты мо́я

-- | - u u | - u u | - u u | -- | - x

как' румянились и горѣли ланиты мо́я

-- | - u u | - u u | - u u | -- | u -

I, 44

Почто не даде Парка ужасна, златымъ да сѣрпомъ - u u | -- | - u u | -- | - u u | - x

Почто́ не даде Парка ужасна, златымъ да сѣрпомъ u - u | -- | - u u | -- | u - u | u -

I, 45

вѣчноцвѣту́щій вѣне́ць усѣ́кѣй юное чѣло - u u | - u u | -- | -- | - u u | - x

вѣчноцвѣту́щій вѣне́ць усѣ́кѣй юное чѣло - u u | - u u | -- | -- | - u u | u -

I, 55

лѣтъ предъ потопомъ бѣвшихъ — Буди — Пріими и зато

- u u | -- | -- | - u u | - u u | - x

лѣтъ предъ потопомъ бѣвшихъ — Буди — Пріими́ и зато

- u u | -- | -- | - u u | u - u | - x

I, 67

то отъ ТЕБѢ учѣти? Зри как' из' рода твоего - u u | -- | -- | - u u | - u u | - x

то отъ ТЕБѢ учѣти? Зри как' из' рода твоего́ - u u | -- | -- | - u u | - u u | u -

I, 76

День уж' воста́етъ. О́ко его́ восходи́тъ на восто́къ. - u u | == | - u u | -- | - u u | - x

День уж' воста́етъ. О́ко его́ восходи́тъ на восто́къ. - u u | u - | - u u | -- | - u u | u -

I, 77

Ўтрени пѣсни слѣшу во лѣсѣхъ. Красно есть ютро. - u u | -- | - u u | -- | - u u | - x
 Ўтрени пѣсни слѣшу во лѣсѣхъ. Красно есть ютро. - u u | -- | - u u | u | - u u | - x

I, 80

Гдѣ вчера восхитѣвшій мя цвѣтокъ? Он оцвѣте уж' -- | - u u | - u u | -- | - u u | - x
 Гдѣ вчера восхитѣвшій мя цвѣтокъ? Он оцвѣте уж' -- | - u u | - u u | u | - u u | - x

I, 83

цвѣти³⁵ да растутъ весны на нёмъ; да Сѣрбская юность - u u | - u u | -- | -- | - u u | - x
цвѣти да растутъ весны на нёмъ; да Сѣрбская юность u - u | u - u | -- | -- | - u u | - x

I, 84

йхъ слезы облывати возможесть. Буди му мягка -- | - u u | - u u | -- | - u u | - x
 йхъ слезы облывати возможесть. Буди му мягка -- | - u u | - u u | -- | - u u | u -

I, 88

добродѣтелей подражателми вѣрными Царю -- | - u u | -- | - u u | - u u | - x
 добродѣтелей подражателми вѣрными Царю -- | - u u | -- | - u u | - u u | u -

II, 13

тихо чрез' луги. Онъ не носить на волнахъ шумящихъ - u u | -- | -- | - u u | - u u | - x
 тихо чрез' луги. Онъ не носить на волнахъ шумящихъ - u u | -- | -- | - u u | u - u | - x

II, 18

вящей рѣцѣ струй кристалныя въ вѣчность самую - u u | -- | -- | - u u | - u u | - x
 вящей рѣцѣ струй кристалныя въ вѣчность самую - u u | -- | -- | - u u | - u u | u

II, 22

Унываетъ за Нымъ безлістная фрушка гора -- | - u u | -- | - u u | - u u | - x
 Унываетъ за Нымъ безлістная фрушка гора -- | - u u | -- | - u u | - u u | u -

II, 23

Воздыхаютъ за Нымъ и равная Бачкая поля -- | - u u | -- | - u u | - u u | - x
 Воздыхаютъ за Нымъ и равная Бачкая поля -- | - u u | -- | - u u | - u u | u -

II, 25

брѣзи при коихъ онъ удиненъ мудрѣ живяше - u u | -- | - u u | -- | - u u | - x
 брѣзи при коихъ онъ удиненъ мудрѣ живяше - u u | -- | - u u | u - | - u u | - x

II, 29

Родъ, егѣже Онъ сѣра остаѣви. Чтѣ намъ остаѣтъ -- | - u u | - u u | -- | - u u | - x
 Родъ, егѣже Онъ сѣра остаѣви. Чтѣ намъ остаѣтъ -- | - u u | - u u | -- | - u u | u -

II, 33

трубы послѣдныя, дуси смѣртныхъ, ниж' океаномъ - u u | - u u | -- | -- | - u u | - x
трубы послѣдныя, дуси смѣртныхъ, ниж' океаномъ u - u | - u u | -- | -- | - u u | - x

II, 42

Живѣтъ безконечно и въ мудрыхъ писаніяхъ своихъ -- | -- | - u u | - u u | - u u | - x
Живѣтъ безконечно и въ мудрыхъ писаніяхъ своихъ u - | -- | - u u | - u u | - u u | u -

II, 46

носимомъ и обуеваемомъ страшными моря - u u | -- | -- | - u u | - u u | - x
носимомъ и обуеваемомъ страшными моря u - u | -- | -- | - u u | - u u | - x

II, 53

дѣсна рука завѣсу открыеть и привидѣнья - u u | -- | - u u | -- | - u u | - x
дѣсна рука завѣсу открыеть и привидѣнья u - u | -- | - u u | -- | - u u | - x

³⁵ Правилан облик ном. множ. именице *цвѣтъ* је *цвѣтъи*.

II, 55

вóдитъ въ обѣтель, гдѣ съ прѣкраснаго дрѣва живóта - u u | -- | -- | - u u | - u u | - x
 вóдитъ въ обѣтель, гдѣ съ прѣкраснаго дрѣва животá - u u | -- | -- | - u u | - u u | u-

II, 63

пóд' негóже ногáми мнóжество мнóго плава́ютъ -- | - u u | -- | - u u | - u u | - x
 пóд' негóже ногáми мнóжество мнóго плавають -- | - u u | -- | - u u | - u- | u u

II, 70

тЫ бы возмо́гла сáмая всѣхъ насъ у́ничтожи́ти - u u | -- | - u u | -- | - u u | - x
 тЫ бы возмо́глá сáмая всѣхъ насъ у́ничтожи́ти - u u | u- | - u u | -- | - u- | u u

II, 77

мíровь скруше́нныхъ и́ воспари́мъ ко то́чцѣ при́роды - u u | -- | - u u | -- | - u u | - x
мíровь скруше́нныхъ и́ воспари́мъ ко то́чцѣ при́роды u-u | -- | - u u | -- | - u u | - x

*

Хексаметара у шеснаест слогова има четрдесет и девет. Њихове схеме су следеће:

- u u | - u u | -- | - u u | - u u | - x (16x)

-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - x (15x)

- u u | - u u | - u u | -- | - u u | - x (12x)

- u u | -- | - u u | - u u | - u u | - x (6x)

У наредним стиховима дошло је до одступања од рускословенске акцентуације:

I, 6³⁶

Въ мѣртвомъ безмóлви, въ мрáка глуби́нѣ твáръ почивáеть.

- u u | - u u | - u u | -- | - u u | - x

Въ мѣртвомъ безмóлви, въ мрáка глубинѣ твáръ почивáеть.

- u u | - u u | - u u | u- | - u u | - x

I, 7

Нынѣ во время изъ гробни́цъ стра́шныхъ востáнiя ду́ховъ

- u u | - u u | -- | - u u | - u u | - x

Нынѣ во время изъ гробни́цъ стра́шныхъ востáнiя духо́въ

- u u | - u u | u- | - u u | - u u | u-

I, 8

кто́ ударяетъ печáлнѣ трѣ́жды во лóмное о́кно - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - x

кто́ ударяетъ печáлнѣ трѣ́жды во лóмное окно́ - u u | - u u | -- | - u u | - u u | u-

I, 11

А́хь! что? ТЫ́ ли оста́вивъ блаже́нныя ю́жныя стра́ны

-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - x

А́хь! что? ТЫ́ ли оста́вивъ блаже́нныя ю́жныя страны́

-- | - u u | - u u | - u u | - u u | u-

³⁶ Ружић не препознаје погрешан акценат на речи *глубинѣ*, те даје метричку схему истоветну претпостављеној Стојковићевој (1974: 30).

I, 29

жівыми краскі описаль. Ирѳевъ храбрыхъ и вѳрныхъ- u u | - u u | - u u | -- | - u u | - xжівыми краскі описаль. Ирѳевъ храбрыхъ и вѳрныхъ- u u | - u u | u - u | -- | - u u | - x

I, 30

й доблѳственныхныхъ мѳровладѳтелей странныя труды

-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - x

й доблѳственныхныхъ мѳровладѳтелей странныя труды= | - u u u | - u u | - u u | - u u | u -

I, 32

Сйце огромная смѳрти коса Имперѳи сѳчеть- u u | - u u | - u u | -- | - u u | - xСйце огромная смѳрти коса Имперѳи сѳчѳть- u u | - u u | - u u | -- | - u u | u -

I, 41

Око моѳ чрезъ тихую радости слѳзу зриаше- u u | -- | - u u | - u u | - u u | - xОко моѳ чрезъ тихую радости слѳзѳ зриаше- u u | -- | - u u | - u u | u - u | - x

I, 43

ѳдва: ѳблаки вѳрхъ покрывѳнъ угрожая небѳсемъ-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xѳдва: ѳблаки вѳрхъ покрывѳнъ угрожая небѳсемъu - | - u u | - u u | - u u | - u u | u -

I, 52

къ кѳнцу велику стремясь? Оѳъ ѳбѳщанѳя кѳъ ТЯ

- u u | - u u | -- | - u u | - u u | - x

къ кѳнцѳ велику стремясь? Оѳъ ѳбѳщанѳя кѳъ ТЯu - u | - u u | -- | - u u | - u u | - x

I, 54

днѳй изчѳзнувшихъ й находящихъ вѳ чѳслѳ безмѳрномъ-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xднѳй изчѳзнувшихъ й находящихъ вѳ числѳ безмѳрномъ-- | - u u | - u u | - u u | u - u | - x

I, 64

Вѳззри на тѳмную Сѳрбѳю здѳ вѳ печалныя мѳсли - u u | - u u | - u u | -- | - u u | - xВѳззрѳ на тѳмную Сѳрбѳю здѳ вѳ печалныя мѳсли u - u | - u u | - u u | -- | - u u | - x

I, 68

ѳчѳсь лѳѳтсѳ нѳмоглагѳлоуща пѳчалъ: изъ ѳчѳсь- u u | -- | - u u | - u u | - u u | - xѳчѳсь лѳѳтсѳ нѳмоглагѳлоуща пѳчалъ: изъ ѳчѳсьu - u | -- | - u u | - u u | u - u | u -

I, 70

нынѳ вѳ вѳздусѳхъ: нынѳ подѳ чѳрною пѳрстѳю сѳ чѳрвомъ-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xнынѳ вѳ вѳздусѳхъ: нынѳ подѳ чѳрною пѳрстѳю сѳ чѳрвомъ-- | - u u | - u u | - u u | - u u | u -

I, 71

Иди ужъ дѳше! иди ко вѳчнымъ обѳителемъ рѳя - u u | -- | - u u | - u u | - u u | - xИдѳ ужъ дѳше! идѳ ко вѳчнымъ обѳителемъ рѳя u - u | -- | u - u | - u u | - u u | - x

I, 74

слѳдѳстна пѳвѳца Алѳксѳя! О цѳлуй Станислѳва - u u | - u u | - u u | -- | - u u | - xслѳдѳстна пѳвѳцѳ Алѳксѳя! О цѳлуй Станислѳва - u u | u - u | - u u | -- | - u u | - x

II, 1

Блѳзъ предѳловъ, гдѳ Тѳбѳскъ невѳрный и Цѳрская рѳка-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xБлѳзъ предѳловъ, гдѳ Тѳбѳскъ невѳрный и Цѳрская рѳка-- | - u u | - u u | u - u | - u u | u -

II, 3

гдѣ свящѣннїи Фрушкихъ горъ верси спѣшатъ во равнїну-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xгдѣ свящѣннїи Фрушкихъ горъ верси спѣшатъ во равнїну-- | - u u | - u u | u - u | - u u | - x

II, 15

онъ не пѣнитса прѣко невїнннхъ взирающихъ съ бреговъ-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xонъ не пѣнитса прѣко невїнннхъ взирающихъ съ бредовъ-- | - u u | - u u | - u u | - u u | u -

II, 16

въ зѣрало водное цвѣтовъ нѹж'³⁷ убиваетъ бѣснѹя - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - xвъ зѣрало водное цвѣтовъ нѹж' убиваетъ бѣснѹя - u u | - u u | u - | - u u | - u u | - x

II, 17

онъ упованїа смѣртннхъ. Тїхо течетъ и предаеть - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - xонъ упованїа смѣртннхъ. Тїхо течетъ и предаеть - u u | - u u | -- | - u u | - u u | u -

II, 24

ї отзиваютъ печално Сѣрбскаго дуная брѣзи - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - xї отзиваютъ печално Сѣрбскаго дуная брѣзи - u u | - u u | -- | - u u | u - u | - x

II, 38

водитъ печалннхъ умы? Чїстый ли Еойръ во гробѣ - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - xводитъ печалннхъ умы? Чїстый ли Еойръ во гробѣ - u u | - u u | u - | - u u | u - u | - x

II, 44

Мы здѣ мѣртвы. Здѣ естъ печалная³⁸ и погребателна³⁹-- | - u u | - u u | - u u | - u u | - xМы здѣ мѣртвы. Здѣ естъ печалная и погребателна-- | - u u | -- | - u u u | - u u | - x

II, 64

вѣчно вертящихся міровъ, во океанѣ ужасномъ - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - xвѣчно вертящихся міровъ, во океанѣ ужасномъ - u u | - u u | u - | - u u | - u u | - x

II, 67

їти начаша не зная: нїже плаванїю конца - u u | - u u | -- | - u u | - u u | - xїти начаша не зная: нїже плаванїю конца u - u | - u u | -- | - u u | - u u | u -

*

Хексаметара са седамнаест слогова има осам. То је дактилски хексаметар следеће структуре:

- u u | - u u | - u u | - u u | - u u | - x

³⁷ Типографска грешка: *нуж'* наместо *ниж'*.

³⁸ Стојковић другде (I, 23; I, 64; II, 14; II, 24; II, 38) чува тачан акценат придева *печалный*, но овде га помера метри сауса.

³⁹ Нагласак је неодредив, будући да је реч, чини се, Стојковићева — рускословенски облик гласио би *погребальный*.

У чак шест стихова дошло је до одступања од рускословенске акцентуације:

I, 3⁴⁰

вóображéнья отъ бѣздны во бѣздну падáеть ужáсно

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | – x

вóображéнья отъ бѣздны во бѣздну пáдаеть ужáсно

– u u | – u u | – u u | – – | – u u u | – x

I, 13

Въ грóбныхъ одѣждахъ какову носíши ужáсную нóвостъ?

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | – x

Въ грóбныхъ одѣждахъ какову́ но́сиши ужáсную нóвостъ?

– u u | – u u | u – | – u u u | – u u | – x

I, 42

дíвная дѣла тво́я и вы́сокой ихъ вѣрхъ достига́ше

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | – x

дíвная дѣла́ тво́я и вы́сокой ихъ вѣрхъ достига́ше

– u u | u – u | – u u | – u u | – u u | – x

I, 56

éже могу́ ТИ дати́ просту́ю пѣснь и чíстную слéзу

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | – x

éже могу́ ТИ дати́ просту́ю пѣснь и чíстную слезу́

– u u | – – | – u u | – u u u | – u u | u –

II, 2

Вѣнгрíи нѣжнобнимáются, я́ко двѣ дóбрыя сѣстры

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | – x

Вѣнгрíи нѣжнобнимáются, я́ко двѣ дóбрыя сестры́

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | u –

II, 26

óтъ наморщѣна завíстниковъ óка далѣче отсто́я

– u u | – u u | – u u | – u u | – u u | – x

óтъ намóрщена завíстниковъ óка далѣче отстой́я

– – | – u u u | – u u | – u u | – u u | u –

*

Спондијаци – хексаметри чији је претпоследњи слог спондеј – ретки су. Бележимо их четрнаест, од којих су пет (I, 1; I, 38; II, 19; II, 49; II, 69)⁴¹

⁴⁰ Рајковић примећује да Стојковић има погрешан акценат на речи *йагаеѣтъ* и даје следећу метричку схему: u u u | – u u | – u u | u – u | u u | – u (1879: 143). На примеру прве две стопе учавамо да Рајковић не прихвата да вишесложна реч може примити више од једног акцента. Ружић пак преноси Стојковићеву хексаметарску схему (1974: 30).

⁴¹ Претпоследња стопа у стиховима II, 19 и II, 69 може бити и дактилска. Наиме, назал у стиху II, 19 и ликвиду у II, 69 могу имати слоготворну вредност:

Сíце течáше Прѣображѣннаго жíзнъ святáя (II, 19) – u u | – – | – u u | – u u | – u u | – x
РА́ИЧЪ там’ жíвет. Ёстли бы нѣ жилъ: Мы́сль ужáсна! (II, 69) – u u | – – | – u u | – – | – u u | – x

прави спондијаци, а у осталих девет стихова (I, 15; I, 36; I, 37; I, 44; I, 47; I, 53; I, 63; II, 31; II, 54) претпоследњи слог Стојковић вероватно није рачунао као спондејски. За пример чистог спондијака дајемо стих I, 38:

ка́к' румя́нилися́ и горѣ́ли лані́ты мо́я -- | - u u | - u u | - u u | == | - u

У примерима из друге скупине стихови излазе на спондијаке последним спровођењем рускословенске акцентуације, но мимо претпостављене песникове намере. У стихова I, 36–37 :

Чи́стый ду́ше! ТЫ́ воспали́ той! Ка́к' чу́вствовáнья -- | -- | - u u | - u u | == | - x
 Сёрдце моё́ проница́ху! Ка́к' воски́пѣ ми́ кро́вь вся! - u u | - u u | -- | - u u | == | - x
 Стојковић је, по свој прилици, имао на уму следеће акценатске схеме:
 Чи́стый ду́ше! ТЫ́ воспали́ той! Ка́к' чу́вствовáнья -- | -- | -- | - u u | = u u | - x
 Сёрдце моё́ проница́ху! Ка́к' воски́пѣ ми́ кро́вь вся! - u u | - u u | -- | -- | = u u | - x

У овој схеми, која не прати правила рускословенске акцентуације, у оба стиха спондеји се губе, али се у стиху I, 36 лепо чува буколска дијереза (о којој в. ниже), на коју указује и интерпункција (... *восйáли ѿой! Ка́к' чувствóванья*), док у стиху I, 37 Стојковић вероватно не чува, као и иначе, рускословенски акценат на последњем слогу (код Стојковића *воскíпѣ*).

*

Паузе⁴² у античкој версификацији место су одмора у стиху и увек падају између речи. Деле се на цезуре и дијерезе. Цезуре падају у стопе, а дијерезе између стопа. Класичне паузе су цезура након друге јачине (гр. τομή τριθημιμερής, лат. caesura semiteritaria), цезура након треће јачине (гр. τομή πενθημιμερής, лат. caesura semiquinaria), цезура након првог слога треће слабине (гр. τομή κατὰ τρίτον τροχαῖον, лат. caesura trochaica), цезура након четврте јачине (гр. τομή ἐφθημιμερής, лат. caesura semiseptenaria), буколска дијереза (гр. βουκολική διαίρεσις, лат. diaeresis bucolica) и дијереза након прве стопе. Стојковићеви хексаметри дозвољавају паузе иначе непознате античкој версификацији,⁴³ те запажамо још цезуру након првог слога друге слабине, цезуру након првог слога четврте слабине, дијерезу након друге стопе и дијерезу након треће стопе. Будући да се пауза може метнути на готово сваком месту које је између речи, у многим стиховима тешко је са сигурношћу утврдити на ком месту она долази. При одређивању паузе поводили смо се најпре за ритмом, интерпункцијом и синтагматским поретком, покушавајући

⁴² У анализи пауза и посебних метричких појава испитујемо претпостављену Стојковићеву метричку схему, а не ону исправљену према рускословенској прозодији.

⁴³ Рајковић сматра да пауза у спеву уопште нема, односно да Стојковићевим стиховима недостаје „потребни одмор или главна цезура” (1879: 144).

где год је могуће да паузу саобразимо цезурама и дијерезама класичне метрике. Бележимо, дакле, следеће паузе:⁴⁴

цезура након друге јачине:⁴⁵ 3

Око мое || чрез' тихую радости слезу зриаше (I, 41)
Нѣмый гробъ? || подь нимже законе! воинъ и вѣрный (II, 30)
Нѣмый гробъ, || отъ куду не возвращаются прежде (II, 32)

цезура након првог слога друге слабине: 4

съ мрачна престола || надъ міромъ чернѣй Скуптръ простираеть. (I, 5)
Въ гробныхъ одеждахъ || какову носиши ужасную новость? (I, 13)
слезъ горчайшихъ, || текущихъ изъ изглубленныхъ очесъ (II, 34)
Мы здѣ мертви. || Здѣ есть печальная и погребателна (II, 44)

цезура након треће јачине:⁴⁶ 15⁴⁷

Сербомъ священо отъ днесъ || и святое имя во вѣки (I, 24)
кто ТЯ (скажи) отвори? — || Обач' что возглашаю (I, 53)
Ты избавилъ еси || законъ за тобою слезящій (I, 60)
Родъ любовію весь || къ Нему горящій за всегда (II, 28)
міровъ скрушенныхъ и || воспаримъ ко точкѣ природы (II, 77)

цезура након првог слога треће слабине:⁴⁸ 10

воображенья отъ бездны || во бездну падаеть ужасно? (I, 3)
Ахъ! что? Ты ли оставилъ || блаженныя южныя страны (I, 11)
живыми краски описалъ. || Ироевъ храбрыхъ и вѣрныхъ (I, 29)
Живеть безконечно || и въ мудрыхъ писаніяхъ своихъ (II, 42)
Здѣ недугуетъ тѣло, || недугуетъ духъ величайшій (II, 51)
нѣсть. Смерть насъ уводитъ || въ существовать и свѣтлу (II, 54)

цезура након четврте јачине: 12

Славою насъ вѣнчалъ еси: || самъ бѣгая славы (I, 62)
цвѣти да растутъ весны на немъ; || да Сербская юность (I, 83)
и священнымъ прахомъ Его || кленутся имъ быти (I, 87)
Жизнь есть брань и вѣчная брань: || здѣ страсти и бѣды (II, 50)
и зреть сонія въ бодрости сый. || Но сильная смерти (II, 52)

⁴⁴ У првом, метрички необичном стиху, не рачунамо са паузом, те овај стих у анализи изостављамо.

⁴⁵ Ову несамосталну паузу, премда изузетно, познаје и класични хексаметар.

⁴⁶ „[наћи ће се] и најлепша цезура хомерског стиха, која пада иза арзе у трећој стопи: иже дыханіемъ міръ || потрясаешъ: иже единымъ” (Павић 1979: 265). Премда ће се цезура након треће јачине свакако наћи у Стојковићевом хексаметру, Павић не одабира за то најсрећнији пример. Стих II, 61 заправо има буколску дијерезу: иже дыханіемъ міръ потрясаешъ: || иже единымъ. На то нас упућује и интерпункција и синтактички поредак реченице.

⁴⁷ У случајевима где их има преко пет, све примере за паузу нећемо наводити.

⁴⁸ „Од цезура античког (хомерског) хексаметра код Стојковића ће се наћи она у трећој стопи иза првога кратког (ненаглашеног) слога: Здѣ недугуетъ тѣло, || недугуетъ духъ величайшій” (Павић 1979: 264–265).

цезура након првог слога четврте слабине: 9

кто ударяетъ печальнѣ трижды || во ломное окно? (I, 16)
 гдѣ священнїи Фрушкихъ горъ верси || спѣшати во равнину (II, 3)
 он не пѣнится преко невинныхъ || взирающихъ съ береговъ (II, 15)
 На что несчастное воображенье || ко гробному праху (II, 37)
 Шаръ тяготѣющихъ сокрутилис⁴⁹ || въ зїянїе бездны (II, 75)

дијереза након прве стопе:⁵⁰ 5

едва: || облаки верхъ покрывенъ угрожая небесемъ (I, 43)
 животь? || что терпѣнїе? смерть! Ахъ! долженствовашелъ (I, 66)
 собравъ, || Сердца рода украшати желаше (II, 8)
 Сице ли? || — Но то лучше есть вѣчнымъ мракомъ покрыти (II, 11)
 Не, не! || живеть РАИЧЬ во сердцахъ добрыхъ всѣхъ Сербовъ (II, 41)

дијереза након друге стопе: 17

Добрый нашъ РАИЧЬ! || мудрецъ всякія чести достойный (I, 18)
 уже совершилъ. || О! Когда намъ учитель духовный (I, 19)
 День ужъ востаеъ. || Око его восходитъ на востокъ (I, 76)
 тихо чрезъ луги. || Онъ не носить на волнахъ шумящихъ (II, 13)
 Слыши всякъ смертный! || должны мы, должны бытъ ОНЪ и мы вѣчны (II, 72)

дијереза након треће стопе: 40

II, 62–66
 перстомъ неизмѣримость || безконечну мѣриши: —
 подъ негоже ногами || множество много плавають
 вѣчно вертящихся мїровъ, || во океанъ ужасномъ
 безконечна пространства, || и разсѣкають Евира
 бистрокристалнаго волны; || ни начало отъ куду

буколска дијереза:⁵¹ 47

зря вѣнецъ увядшїи и благости. || Раичъ печальнымъ (I, 23)
 гдѣ избранѣйши нашего рода || ТЯ ожидаютъ (I, 72)
 Утрени пѣсни слышу во лѣсѣхъ. || Красно есть ютро (I, 77)
 перстїю можетъ лежатъ покрывенный? || Ангель ли можетъ (II, 39)
 Сице РАИЧЬ обрѣтъ ключъ златный || правыя жизни (II, 58)

⁴⁹ Типографска грешка – сокрушилис’.

⁵⁰ Уз дијерезу након прве стопе углавном треба рачунати са још једном паузом у стиху.

⁵¹ „Од дијереса античког хексаметра Стојковић чува најчешће буколску (после четврте стопе)” (Павић 1979: 265). За пример узастопне употребе буколске дијерезе Павић предлаже стихове II, 20–24. Међутим, наша анализа препознаје буколску дијерезу тек у прва два стиха (II, 20–21: Сице течаше Преображеннаго || жизнь святая / Первый онъ свѣтъ даль роду и славу || нынѣжъ ужасно). Погледајмо стихове II, 22–24:

Унываетъ за Нымъ безлистная || фрушкая гора. Унываетъ за Нымъ || безлистная фрушкая гора.
 Воздыхаютъ за Нымъ и равная || Бачкая поля Воздыхаютъ за Нымъ || и равная Бачкая поля
 и отзываютъ печално Сербскаго || дуная брези. и отзываютъ печално || Сербскаго дуная брези.

И ритмички и синтактички намећу се, дакле, цезура иза треће јачине (II, 22–23) и дијереза након треће стопе (II, 24). Поред тога, Павић пропушта да нагласи колико се често Стојковић користи неklasичном дијерезом иза треће стопе. Њу пак примећује Ружић у стиховима I, 3 и I, 6 (1974: 30).

*

Од посебних метричких појава у спеву запажамо синицецу, елизију, једносложне речи општег нагласка и вишесложне речи са двама нагласцима.

У античкој метрици синицеца је уклањање хијата унутар речи сажимањем два вокала у један слог. Код Стојковића до синицеце долази у гласовним групама *-је* или *-ја*, где вокал *i* добија консонантску вредност *j*, често јотујући претходни глас. Синицецу, наравно, Стојковић не спроводи доследно, већ увек *metri causa*.

родъ или племя или отечество! плачи смиренија (смиренја) (I, 22)
гдѣ сѣдалище перва Пастыря и средоточије (средоточје) (II, 4)
и угнѣтеніе (угнѣтенје) въ осадѣ держатъ родъ челоувѣческѣ (II, 49)

*

Елизија представља отклањање хијата између речи одбацивањем последњег вокала претходне речи. Код Стојковића елизија је углавном апокопа, односно одбацивање последњег вокала претходне речи *metri causa*.

то отъ ТЕБЕ учити? Зри какъ изъ рода твоего (I, 67)
перстію можетъ лежатъ покрывенный? Ангелъ ли можетъ (II, 39)

Нарочиту занимљивост представља апокопа графеме *јер* (ъ), будући да ова у рускословенском нема самосталну фонетску вредност ни самогласника ни полугласника, па самим тим не може бити носилац слога, већ означава тврдоћу гласа уз који стоји или се записује ради очувања историјског правописа. Апокопу графеме *јер* налазимо у шест примера:

Око мое чрезъ тихую радости слезу взираше (I, 41)
безъ негоже дивная смертныхъ дѣла бы была (I, 49)
животъ? что терпѣніе? смерть! Ахъ! долженствовашелъ (I, 66)
тихо чрезъ луги. Онъ не носитъ на волнахъ шумящихъ (II, 13)
слезъ горчайшихъ, текущихъ изъ изглубленныхъ очесъ (II, 34)
подъ негоже ногами множество много плаваютъ (II, 63)

У пет случајева посреди је једносложни предлог, у два примера ненаглашен (I, 41; II, 13), а у три наглашен (I, 49; II, 34; II, 63). Пример у стиху I, 66 необичнији је, будући да се апокопа налази на крају стиха. На основу наведених примера не долазимо ни до каквог закључка о појави одбацивања графеме *јер*.⁵²

⁵² У свом епистографском приручнику, *Сербскій Секретаръ*, Стојковић графему *јер* назива „пятый точакъ у колы”. Међутим, треба имати у виду да Стојковић на назначеном месту говори о српској ћирилици и српском гласовном систему, а не рускословенском (1802: 19).

Једносложне речи потпадају под правило општег нагласка, што значи да се могу употребити као наглашене или ненаглашене. Дobar пример представља стих I, 29, у којем истоветна реч има различите акценатске вредности:

Всѣ сѣи пѣдшѣя нѣнѣ Сѣрбѣи, бѣли вси Чѣда

Посреди су у првом реду непроменљиве речи – везници, узвици, прилози и предлози – али и заменице, те понеки глаголски облици, као и именице у номинативу и акузативу једнине, или генитиву множине.

РЕЧ	АКЦЕНТОВАНА	НЕАКЦЕНТОВАНА
ахъ	1	1
безъ	1	
бы		4
быт'		1
близъ	1	
вель		1
весь	1	
вы		1
во	2	12
вси	1	2
всѣхъ	2	1
вся	1	1
всякъ		1
гдѣ	5	1
горъ		1
да	1	4
дай		1
даль		1
двѣ		1
древъ	1	
душъ		1
духъ	2	1
дѣль		1
есть	2	5
жаждъ		1
жилъ		1
за		4
звѣздъ		1
здѣ	4	3
зри	1	
зритъ		2
и	26	30
изъ	1	4
имъ		1

ихъ	1	1
ли		5
как'	4	1
кїй		1
ключъ		1
ко	1	3
кто	3	
ми		1
мы	3	3
му		1
мя		2
на	1	6
надъ		1
намъ		3
насъ	3	1
нашъ	1	1
не	5	7
ни	1	
ниж'	2	
нымъ	3	
но	4	3
нѣсть	1	
о	4	1
огнь	2	
онъ	6	6
отъ	3	6
подъ	2	2
предъ		1
при		4
пѣснь		1
самъ		1
сей		1
си		1
сый	1	
сквозъ	2	
смерть	1	2
сонъ	1	
сѣнь		1
та		1
там'		1
твой	1	
ти		2
ты	5	5
то	1	1
той		1

тя	1	4
уж'		5
ха	1	
ху	1	
чрез'		2
что	5	6

*

Вишесложне речи са најмање четири слога често понесу *metri causa* два нагласка. Бележимо их следеће: I, 1 – безспокóйный; I, 14 – íсногласíя; I, 15 – по́прекáня; I, 17 – смéртноглубо́ку; I, 27 – отчíзнолю́бiя; I, 30 – мiро-владѣ́телей; I, 36 – чу́вствовáнья; I, 38 – румя́нилися; I, 40 – пу́тешествiе; блага́словля́я; I, 45 – вѣ́чноцвету́щiй; I, 48 – че́столю́бiе; I, 50 – iстиновéлiй; I, 53 – во́зглаша́ю; I, 65 – по́груже́нну; I, 66 – до́лженствовáшел'; I, 68 – нѣмо-глаго́люща; I, 69 – ди́койшу́щiх;⁵³ I, 78 – вели́чественный; I, 88 – до́бродѣ́телей; по́дража́телми; II, 2 – нѣжнобнимáются; II, 7 – блага́честiя; II, 8 – у́краси́ти; II, 19 – преображе́ннаго; II, 21 – ди́ко-шествúютъ; II, 23 – уны́ваетъ; II, 23 – во́здыхáютъ; II, 31 – мона́шество; II, 32 – во́звращáются; II, 37 – во-ображе́нье; II, 40 – iстлѣ́вати; II, 42 – безконéчно; II, 44 – по́гребатéлна; II, 46 – обуре́ваемо́мъ; II, 47 – ко́леблю́щимся; II, 49 – че́ловѣ́ческъ; II, 54 – су́ществéность; II, 57 – Сэ́рафiми; II, 60 – о́битáтелю; II, 62 – неiзмѣ́римость; безконéчну; II, 65 – безконéчна; II 66 – бiстрокри́стáлнаго; II, 70 – у́ничто-жи́ти; II, 71 – немерца́юща; II, 75 – со́круши́лис'.

*

Попут античког, и Стојковићев хексаметар је неримован (Павић 1979: 261; Ружић 1974: 30). Уместо риме, као и у античком хексаметру, понекад наилазимо на хомојотелеутон.

I, 18–20

Добры́ нашъ РАИЧЪ! мудрець всякiя чести досто́йный
уже совершилъ. О! Когда намъ учитель духо́вный
твой когда добродѣ́теле! вѣ́рный поборникъ подобный
I, 41–42

Око мое чрез' тихую радости слезу взираше
дивная дѣла твоя и высокiй ихъ верхъ достигаше.

*

4. Закључак. Од укупно 163 хексаметра пева њих 94 (57.7%) издвојено је као неправилно. Прозодијска анализа показује да Стојковић понајвише

⁵³ Изузетан пример речи са чак три акцента.

Стојковић, Атанасије. *Фусіка: ѿросѣымъ языкомъ сѣисана за родъ Славенно-Сербскій. Первая часѣь*. Въ Будимѣ: Писмены Кралевскаго Унѣверсітета, 1801.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бонди, Сергей Михайлович. *О Пушкине: Сѣаѣѣи и исследования*, Москва: Художественная литература, 1978.
- Дамјанов, Сава. Атанасије Стојковић: На смерт безсмртнаго Јоана Рајича. Чедомир Попов (ур.). *Зборник радова Научној скуѣа Јован Рајић — истѣоричар, ѣесник и црквени великодсѣојник, Нови Сад, 4–5. окѣобар 2001*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак: Епархија Бачка: Платонеум: Архив Војводине, 2002, 97–100.
- Кириловић, Димитрије. *Кашалѣ Библиѣеке Маѣице срѣске I. Срѣске књѣе: 1494–1847*. Нови Сад: Матица српска, 1950.
- Младеновић, Александар. *Вук Караѣић и славеносрѣски ѣѣи књѣжевној језика*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXI/1 (1988): 109–122.
- Младеновић, Александар. Типови књѣжевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века. Бошко Новаковић (ур.). *Реферати за VII међународни конѣрес слависта у Варшави*. Нови Сад: Филозофски факултет, 1973, 39–53.
- Павић, Милорад. *Истѣорија срѣске књѣжевности класицизма и ѣредроманѣизма — класицизам*, Београд: Нолит, 1979.
- Павић, Милорад. *Предроманѣизам*, Београд: Досије: Научна књѣга, 1991.
- Рајковић, Ђорђе. *Лукијан Муѣицки и њѣов књѣжевни рад: у сѣомен Муѣицкове сѣѣодѣиѣице*. Летопис Матице српске CXX (1879): 101–158.
- Радонић, Јован. *Аѣанасије Сѣѣојковић (1773–1832)*. Глас ССХII САН Одељења друштвених наука н. с. књ. 2 (1953): 97–154.
- Ружић, Жарко. *Сѣѣеријино слоѣомерије и њѣѣова класична мѣѣрика*. Зборник историје књѣжевности књ. 9 (1974): 13–105.
- Толстој, Никита Иљич. *Сѣѣудије и чланци из срѣској књѣжевној језика* (прев. Љ. Јоксимовић). Београд: Завод за уѣбенике и наставна средства: Вукова задужбина; Нови Сад: Матица српска, 2004.
- Ђоровић, Владимир. *Лукијан Муѣицки: сѣѣудија из срѣске књѣжевности*, Нови Сад: Матица српска, 1999.
- Унбегаун, Борис. *Почеѣи књѣжевној језика код Срба* (прев. М. Поповић). Београд: Вукова задужбина: Орфелин; Нови Сад: Матица српска, 1995.
- Хаѣић, Јован. *Дѣла Јована Хаѣића у књѣжесѣѣву названоја Милоѣа Свѣѣића. Књѣа I, Пѣсне изворне одѣ самоја сачиниѣѣеля скуѣѣљне*. У Новомъ Саду: Књѣгопечатња Др. Дан. Медаковића, 1855.

- Jagić, Vatroslav. *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828)*. Berlin: Commissionsverlag der Weidmann'schen Buchhandlung, 1885.
- Kravar, Miroslav. *O prozodijskoj strukturi srpske klasicističke metrike*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXVII–XXVIII/1 (1984–1985): 369–380.
- Noel, Patrizia. *Integrating quantitative meter in non-quantitative metrical systems: the rise and fall of the German hexameter*. Sprachwissenschaft 33/4 (2008): 435–453.
- Schedius, Ludwig von. *Bücher-Anzeigen. Inländische Schriften*. Zeitschrift von und für Ungern zur Beförderung der vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur III (1803): 391–398.

Darko Ž. Todorović
Mihajlo D. Morača

THE FIRST HEXAMETERS OF SERBIAN LITERATURE –
ON THE OCCASION OF DEATH OF THE IMMORTAL JOVAN RAJIĆ
BY ATANASIJE STOJKOVIĆ

Summary

The task of this paper is to conduct a comprehensive metrical analysis of the first work of Serbian literature composed in hexameters, the poem “On the Occasion of Death of the Immortal Jovan Rajić” by Atanasije Stojković. The introductory section presents all the assessments made in the literary public regarding the emergence of the first Serbian hexameter and the versification on which it is based. After a brief examination of the language peculiarities of the poem, whose foundation is in Church Slavonic but with Serbian and Russian lexical and morphological elements, a thorough metrical analysis of the poem is undertaken. Engaging in debate with other contemporary researchers, the authors strive to demonstrate which verses do not adhere to the metrical pattern of the hexameter, while also examining specific metrical phenomena.

Др Дарко Ж. Тодоровић
Одељење за класичне науке
Филозофски факултет у Београду
darkotod@eunet.rs

Мср Михајло Д. Морача
Одељење за класичне науке
Филозофски факултет у Београду
mihajlo.moraca@f.bg.ac.rs